

R

Først då blir det ekte vennskap

Kva opplever krysskulturelle barn som viktig for venns­kapsbygging med andre barn i barnehagen?

Gunnhild Bergset

Samandrag

Intensjonen med artikkelen er å belyse kva krysskulturelle barn opplever som viktig i samband med venns­kapsbygging med andre barn. Data er bygd på ein studie der sju krysskulturelle barn mellom sju og ni år er informantar gjennom semistrukturerte minnesamtaler. Teori og forskning viser at gode venns­kapsrelasjonar styrker barns identitet. Hovudfunnet i studien viser at barna legg vekt på at foreldra sin relasjon til barnehagen og til andre foreldre er sentralt for barna sin eigen prosess i venns­kapsbygginga. Dette skaper grunnlag for om det kan bli det barna kallar ekte vennskap. Desse funna blir løfta fram i artikkelen.

Abstract

The purpose of this article is to draw attention to what cross-cultural children experience as important when building friendships with other children. Data is based on a qualitative study of seven cross-cultural children between the age of 7 and 9 years, using retrospective semi-structured interview techniques. Research shows that good friendship relations strengthen children's sense of identity. The main finding from this study shows that children emphasise that their parents' relationships with their child-care facility, as well as with other parents, play a crucial role in the children's own friendship-building process. This creates a foundation for whether the children develop what they define as real friendship ties. These findings are highlighted in this article.

Introduksjon

Formålet med denne artikkelen er å presentere ein studie av krysskulturelle barn si oppleving av korleis det er å bygge vennskap med andre barn i barnehagen og deira subjektive syn på venns­kapsbygging som fenomen. Sju krysskulturelle barn mellom sju og ni år deltok i samtaleintervju der temaet var deira opplevingar i samband med venns­kapsbygging. Eg valde denne aldersgruppa framfor barnehagebarn fordi eg ynskte å få fram refleksjonar borna har gjort seg i etterkant av tida i barnehagen. Samta-

lene fekk dermed eit retrospektivt blikk og kan kome inn under det Winger og Eide (2015) kallar minnesamtaler. Ved å oppsøke barnehagen der barna gjekk, kan møte med *romma*, ute og inne, framkalle indre bilde. Det same kan også skje ved å gå vegen saman med barnet *til og frå* barnehagen. Moss (2010) hevdar at slike «*round tours*» kan vere med å stimulere minna til barna.

For å få fram den ønska vinklinga på temaet var det viktig å få innblikk i barna sine eigne synspunkt. Difor er det kun barn som er informantar i studien. Kvale og Brinkmann seier at «Hvis du vil vite hvordan folk

oppfatter verden og livet sitt, hvorfor ikke spørre dem?» [2009: 19]. Winger og Eide hevdar at fortellingar fra barna sin horisont er viktige supplement, – og til tider også nødvendig korrektiv –, til vaksne sine forestillinger om kva som kan vere eit godt barnehageliv (2015).

– *I arbeidet med gruppa krysskulturelle barn trengs eit utvida perspektiv.*

Problemstillinga er: *Kva opplever krysskulturelle barn som viktig for vennsbygging med andre barn i barnehagen?*

Begrepet krysskulturelle barn er ei direkte oversetting av det amerikanske *Cross Cultural Kids (CCK)*, og er ei samlebetegnelse på barn som veks opp med påverknad frå fleire kulturar. Salole (2013) definerer krysskulturelle barn som: «Barn og unge som har levd eller lever med regelmessig påvirkning fra to eller flere kulturer i en betydelig del av oppveksten» (s. 29). *Krysskulturell* viser til den unike samansmeltinga av kulturelle erfaringar som er kjernen i desse barna sin oppvekst og utvikling (Salole 2013). Krysskulturelle barn er inga homogen gruppe (Salole 2013). Denne artikkelen handlar om barn som har sin opphavskultur i ikkje-vestlege kulturar. Seks av informantane i studien er fødte i land utanfor vesten, medan dei sjuande er født av ikkje-vestlege foreldre med det same dei hadde flytta til Norge. Gjennom studien ynskte eg å få fram deira ikkje-vestlege blikk på temaet. Eg er likevel klar over at informantane blir tolka gjennom ein vestleg forskar, med dei begrensingane det kan gje.

Bakgrunnen for at eg valde å rette studien mot krysskulturelle barn var mi interesse for vennsbygging i tilknytning til denne gruppa barn gjennom mange års arbeid i barnehage.

Allereie i 1871 formulerte den britiske kulturforskaren Tylor ein definisjon på kultur: «Den komplekse helhet som består av kunnskaper, trosformer, kunst, moral, jus og skikker, foruten alle de øvrige ferdigheter og vaner et menneske har tilegnet seg som medlem av et samfunn». (Vilby 1997: 13). Ifølgje Tylor er kultur tillært, ikkje medfødt. Kultur kan erkjennast som det svaret ei gruppe menneske har gjeve på dei omstenda dei har levd under (Zachrisen 2015). Dermed vil også endringar i livsforhold, som til dømes at ein gjer landebyte, det vil seie flyttar frå eit land til eit anna (NAFO¹-rapport 2010) forårsake endringar i kulturen også for barna. Kultur kan ikkje forståast som ein statisk storleik, men som foranderleg og i stadig utvikling.

Relevant forskning og teoretisk perspektiv på temaet krysskulturelle barn og vennskap

Det fins lite nordisk forskning på tema vennskap der yngre krysskulturelle barn er informantar. Det har blitt forska ein del meir på krysskulturell *leik* mellom barnehagebarn enn på krysskulturell *vennsbygging*. Mellom anna studien «Den fleirkulturelle barnehagen i rurale områder» ved Høgskolen i Hedmark (Andersen, Engen og Gitz-Johansen 2011) har gjeve auka innsikt i det krysskulturelle feltet i barnehagen, også i tilknytning til barns leik. I tillegg set Zachrisen si doktorgradsavhandling *Interetniske møter i barnehagen* søkelyset på feltet kulturelt mangfald i barnehagen, og i boka *Like muligheter i lek?* (2015) utdjupar ho dette. Her belyser forfattaren tema som leik og vennskap og finn at feltet krev stor oppmerksomheit frå personalet for å nå inkluderingsmålet. Ingen av desse studiane bygger på intervju med barna sjølve, men det er brukt observasjon i barnegrupper.

Antropologane Bundgaard og Gulløv (2008) har gjennomført ein studie i to danske fleirkulturelle barnehagar. Studien er knytt til vennskap og sosiale preferansar mellom barna. Materialet deira viser ein tendens til at barn søker saman med andre barn som dei deler referansar med og at det er her vennskapet først oppstår. Dei hevdar at gjennom felles referansar kan dei oppnå både anerkjenning og gjenkjenning som gjev grobottn for vennskap (Bundgaard og Gulløv 2008). Desse funna kan også relaterast til Allport, Clark og Pettigrew (1979) si forskning. Dei har på bakgrunn av sin studie utvikla ei kontakthypotese som går ut på at ei negativ handling utført av ein utanfor gruppa blir sett på som genetisk bestemt, og at det blir reagert sterkare enn om ein innanfor gruppa hadde utført same handlinga. Sameleis vil positive handlingar utført av ein utanfor gruppa bli vurdert som tilfeldig eller situasjonsbestemt. Ut frå denne forskinga har dei funne 4 vilkår for intergrupperelasjonar: 1) ein viss relativ likskap mellom dei som er med, 2) reell samhandling og felles målsetjing, 3) unngå konkurranse og 4) ei god institusjonell støtte. Zachrisen (2015) refererer til denne hypotesen i si forskning. I oppsummeringa foreslår ho å bringe inn eit femte vilkår for utvikling av interetnisk vennskap: *å trekke foreldra med i arbeidet*. Desse 4 punkta frå Allport mfl. og med Zachrisen sitt 5. punkt, vil vere interessant å sjå i samanheng med min studie om vennskap og vennsksbygging.

- Identitet dreiar seg både om korleis vi opplever oss sjølve, kva eller kven vi identifiserer oss med, og korleis vi blir tilskriven ein identitet av andre.

Studien som denne artikkelen er bygd på er knytt opp til teoriar mellom anna om *tilhøy-*

righeit og identitet (Hall, Held og Mc Grew 1992 ; Eide og Winger 2003) – også *integrert plural identitet* (Østberg 2003), om *relasjonar* (Schibbye 2009) og teoriar som omhandlar *utanforskap og inkludering* (Pope 2009; Berger og Luckmann 2000). Dette er tema som kan knytast til vennsksbygging uansett om det dreiar seg om krysskulturelle eller monokulturelle barn. I arbeidet med gruppa krysskulturelle barn trengs eit utvida perspektiv. Det er problematisk å basere perspektivet berre på teori utvikla av vestleg forskning (Nsamenang 1992; Kagitcibasi 1996, 2007; Berry mfl. 2002). Eg er bevisst på at når barna sjølve har ein bakgrunn i ikkje-vestlege kulturar blir det ei utfordring å analysere feltet med forskaren sitt vestlege blikk. Kagitcibasi (2007) brukar begrepa individualistisk og kollektivistisk kultur for å beskrive hovudskilnaden mellom vestleg og ikkje-vestleg kultur. Dette skilje har ho utvikla etter å ha forska på korleis tradisjon og modernitet møtest i tyrkiske familiar. I all hovudsak blir den vestlege kulturen sett som synonymt med utvikling og modernitet, medan ikkje-vestlege kulturar blir sett på som noko tilbakeleggande og tradisjonelt (Kagitcibasi 1996, 2007). Dette kan vere nyttige perspektiv i min studie der alle informantane kjem frå familiar med bakgrunn i ikkje-vestlege kulturar, men no lever sitt liv i eit vestleg land.

Vennskap

Temaet vennskap blir belyst mellom anna i Borge sin studie (2009). Borge fokuserer på at barn etablerer vennskap mykje tidlegare enn det som før har vore hevda. Borge fann i studien at kven i gruppa som har høg sosial status, er barna medvitne om svært tidleg. Vidare hevdar Alvestad (2015: 82–100) at vennskap utviklar seg innanfor eit relasjonelt, sosialt og fysisk rom. Også Greve (2015) vektlegg dette når ho viser til det fi-

losofiske perspektivet der det blir hevda at vennskap er verdifullt for menneske, men det blir skilt mellom ekte vennskap, djupnevennskap og vennskap som middel for å oppnå noko. Ifølgje Øksnes og Greve (2015) kan det oppstå definisjonsutfordringar i forskning på vennskap:

Vennskap rommer mange assosiasjoner og er ikke enkelt å definere. Dermed er det også et utfordrende felt å undersøke forskningsmessig. Vi kan snakke om en metodologisk utfordring av hermeneutisk art (jfr. Gadamer 1989/1960): Hvordan kan vi som forskere sette oss inn i og forstå hvordan det er å være for eksempel 3 år og ha venner i barnehagen i dag? Noen av oss har erfart at vi lett kan henfalle til å forstå barns vennskap ut fra våre egne vennskapserfaringer som voksne (s. 11–12).

Øksnes og Greve (2015) knyter tema vennskap til relasjon, vi-fellesskap, følelsar og vaksenstøtte i vennsksbygginga.

Sjølv om begrepet vennskap har fått ein framskoten plass både i lov og rammeverk for barnehagen i Norge (KD 2005, 2011), er det ingen felles forståing av kva dette eigentleg betyr for det enkelte barn. Difor trengs det forskning på barns venskapsrelasjonar, særleg frå barns perspektiv.

Zachrisen (2015) har studert spesifikt interetniske møte mellom barn i barnehagen. Ho finn at samspel i lek mellom barn med ulik bakgrunn kan vere vaksinasjon mot fordommar, men at dette er avhengig av kvaliteten på samspelet (s. 115). Zachrisen (2015) hevdar vidare at barn bringar med seg førforståingar i møte med andre barn. Desse er prega både av det omkringliggande samfunnet sine haldningar og egne forståingar og erfaringar. Vennskap vil såleis kunne setjast inn i ein større samanheng

enn det som skjer her og no i leiken i barnehagen.

Identitet, tilhøyrighet og relasjon er bunde saman med temaet vennskap og handlar mellom anna om samanhengen mellom sjølv og dei andre (Schibbye 2009). Eide og Winger (2003) bind saman dei to begrepa identitet og tilhøyrighet når dei hevdar at: «Identitetsdanning handler i vid forstand om å etablere tilhøyrighet i en sosial og kulturell kontekst og om å se seg selv som et eget individ i denne sosiale sammenhengen» (s. 31). For barna i min studie er nettopp tilhøyrighet eit viktig element i inkluderingsprosessen, og dette begrepet er sentralt i samband med temaet vennsksbygging. Å kjenne tilhøyrighet til ei eller fleire grupper er ein føresetnad for at inkludering kan skje (Hall, Held og Mc Grew 1992; Eriksen 2001). I eit samfunn der endringar skjer raskt, er det ikkje lenger muleg med stabilitet på same måte som tidlegare. Difor blir ikkje identitet og tilhøyrighet presentert som fastlåst. Identitetsdanning kan framstå som ein konstruksjonsprosess der individet gjennom ein aktiv handlings- og refleksjonsprosess er med på å skape sin eigen identitet eller eit mangfald av identitetar (Eide og Winger 2003). Østberg (2003) kallar dette mangfaldet av identitetar for *integrert plural identitet*. Identitet dreiar seg både om korleis vi opplever oss sjølve, kva eller kven vi identifiserer oss med, og korleis vi blir tilskriven ein identitet av andre. I ein studie av muslimske barn og unge i Oslo fann Østberg at barna og ungdomane opplevde seg som norske, norsk-pakistanske, muslimar, vanleg ungdom, – og det dei minst av alt ynskte var å måtte velje mellom ein av desse identitetane (2003). Når ho valde å kalle dette for *integrerte* plurale identitetar, ikkje berre plurale, var det fordi individa framsto som heile, integrerte personar (Østberg 2003). Krysskulturelle barn

sin identitet og tilhøyrigheit kan i stor grad vere i endring i samband med flytting. Tilhøyrigheit kan også vere knytt opp mot status. Å forstå identitet på bakgrunn av tilhøyrigheit til ein minoritetskultur, får ofte eit tilleggsperspektiv i form av status eller mangel på status ifølgje Berger og Luckmann (2000). Berger og Luckmann hevdar at psykologisk status er avhengig av ulike oppfatningar av verkelegheita og er dermed sosialt definert. Vi finn ikkje dei same oppfatningane av psykologisk status i vestleg og ikkje-vestleg tilnærming. Kollektivistisk tankegang i ikkje-vestlege kulturar symboliserer at individet er avhengig av kvarandre; kvart enkelt menneske må vekse inn i sosiale grupper og ikkje streve etter å gjere det best muleg åleine fordi det kan fjerne dei frå gruppa (Kagitcibasi 1996). Dette er perspektiv som er viktig å ha med seg og som relaterer til vennsbygging mellom barn med ulike kulturbakgrunnar.

Relasjonar er både eit resultat av og ein føresetnad for utvikling av identitet og tilhøyrigheit og vidare til vennsbygging. Individuell og grupperelatert tilhøyrigheit er ein del av relasjonsaspektet. Relasjonar kan gje mening og ei kjensle av å ha medverknad, men også det motsette dersom relasjonen ber preg av å ikkje vere mellom likeverdige partar (Becher 2006). Å vere deltakar i eit positivt fellesskap med den andre føreset at vi har eit reflektert forhold til egne opplevingar i livet. For å forstå individet må fokus rettast mot samanhengar og relasjonar, at vi påverkar andre, og blir påverka av deira reaksjonar på oss sjølve (Schibbye 2009). For å kunne bygge gode relasjonar må partane kjenne seg likeverdige i relasjonen (Pope 2009). I kor stor grad dette betyr noko i vennsbygging mellom barn, kan sjølvstøtt diskuterast. Men dersom foreldra har stor påverknad på barna sine relasjonar, kan det bety ein del.

Ein kultur som møter ein annan kultur kallar Berry for akkulturasjon (Berry mfl. 2002). Det innebær endringar for det enkelte menneske, sidan det reelt sett er menneske som møtest, ikkje kulturar.

Vitskapleg og metodologisk tilnærming

Studien bygger på ei kritisk fenomenologisk tilnærming. Gjennom erfaring frå arbeid i barnehage har eg utvikla ei førforståing av at krysskulturelle barn har større utfordringar enn andre barn i vennsbyggingssarbeidet. Min vestlege bakgrunn påverkar også førforståinga eg hadde då eg gjekk inn i denne studien. Difor vil eg ha bruk for det kritiske blikket på mi eiga førforståing når eg skal analysere og tolke barna si livsverd. Fenomenologi som studie av fenomen tek utgangspunkt i menneske sine subjektive opplevingar og erfaringar slik det kjem til uttrykk i deira levde liv (Kvale og Brinkmann 2009). Nettopp dette er intensjonen med denne studien: at barna sine subjektive erfaringar skal danne grunnlaget for det bildet som blir skapt av deira livsverd. Ein kritisk hermeneutisk fenomenologi (Lopez og Willis 2004) som tilnærming tek utgangspunkt i at eikvar fortolking er influert av sosialt aksepterte måtar å betrakte verda på. Kritisk hermeneutisk fenomenologiske studiar søkjer å la alle grupper få komme til orde med sine stemmer (Greve 2008).

Metode

Metoden som er brukt i studien er kvalitativ. Eg har brukt semistrukturerte samtaleintervju retroperspektivt, – såkalla minneintervju (Eide og Winger 2003; Winger og Eide 2015). Samtalane er gjort med barn som har gått i barnehagen eitt til tre år tilbake i tid. Samtalane føregjekk under besøk attende i den barnehagen der barna hadde plass.

Barna gjekk enkeltvis saman med meg til og frå barnehage og heim. Innimellom her hadde vi samtale på barnehagen sitt inne- og uteområde i ein og ein halv til to og ein halv time alt etter kor mykje barnet hadde å fortelje. Også desse samtalene gjekk føre seg enkeltvis. Det vart laga ein intervjuguide som vart eit utgangspunkt for det semistrukturerte samtaleintervjuet, men strukturen gjekk ofte over til å bli ei samtale som vart styrt av tema barna sjølve kom inn på. «*Postunderstanding*» er eit begrep som er viktig å vere bevist på i samband med minneintervju (Thorstenson-Ed 2007). Minne frå fortida kan bli blanda saman med nye erfaringar og det kan bli uklare grenser mellom før og no. Moss (2010) brukar i sitt studie begrepet «landskap av minner» der tid og rom er viktige referanserammer for det barnet hugsar. Dette kan ikkje kontrollerast sidan det handlar om barna sine eigne opplevingar, men det må likevel vektleggast (Moss 2010).

Under samtaleintervjua vart det gjort opptak med diktafon og opptaka vart transkribert like i etterkant av samtala. Deler av samtaleintervjua med barna er gjengjevne i denne artikkelen.

Etiske perspektiv

Informantane i studien og deira føresette fekk spørsmål om deltaking via leiinga i barnehagen og skulen dei var knytt til. Dette for at forskaren ikkje skulle velje ut frå eigne preferansar. Det vil ofte vere ein type asymmetri mellom forskar og informant. I tillegg er det i utgangspunktet eit asymmetrisk forhold mellom barnet og den vaksne forskaren (Eide og Winger 2003; Winger og Eide 2015). Denne asymmetrien blir endå meir forsterka når barnet og forskaren har bakgrunn i ulike kulturar og forskaren tilhøyrer majoritetskulturen. Under samtalene prøvde eg å gjere det tydeleg for barna at det var

deira subjektive oppleving som var det vesentlege i denne studien. Ved å gje barnet rett til å posisjonere seg som subjekt (Taguchi 2004) kan ein minske asymmetrien noko, men aldri avskaffe den.

Det vart undersøkt om det var nødvendig med løyve frå NSD (Norsk Forskingsdata), men svaret derifrå var at dette ikkje var nødvendig så lenge borna og deira tilhøyrigheit både no og tidlegare vart anonymisert. Alle foreldra skreiv under på samtykkeskjema og barna gav munnleg samtykke i at dei ville delta i studien. Barna har fått fiktive namn i studien.

Utval

Informantar i studien er sju barn i alderen sju til ni år. Alle barna kjem inn under betegnelsen «krysskulturelle». Seks av informantane i studien er som nemnt fødte i land utanfor vesten, medan det sjuande er født av ikkje-vestlege foreldre med det same dei hadde flytta til Norge. Informantane er valde ut frå at dei har gått i barnehagar som har vore med i NAFO-nettverket (jmf. fotnote 1). Leiinga i dei ulike barnehagane og skulane som barna var knytt opp til vart kontakta og desse tok vidare kontakt med foreldra til barna. Slik fekk eg kontakt med informantane. I forkant av samtalene hadde eg ei samtale i heimen med barnet saman med foreldra for å bli betre kjende.

Validitet, reliabilitet og generalisering

Validitet i kvalitative studium omhandlar truverde både i sjølve samtalesituasjonen og når det gjeld i kor stor grad ein kan stole på funna som kjem fram i studien (Befring 2007). Forskaren må klargjere begrep og teorigrunnlag for si eiga førforståing for det feltet som knyter seg til forskinga. Den metodiske tilnærminga bygger på eit mest muleg transparent grunnlag for bearbeiding, tolking og analyse av data. For at mate-

rialet skal presenterast så nær opp til informantane sine historier som mogleg, er det validitetsfremjande å nytte seg av teknisk opptaksutstyr. *Reliabilitet* handlar om kor stabilt det vi måler er. I denne studien er det gjort berre enkeltintervju med kvart barn, difor handlar det her meir om kor vidt data-materialet er påliteleg. I mitt tilfelle vil fagkunnskap om tema for forskinga og eit bevisst forhold til at det er *barn* eg intervjuar handle om reliabilitet. I høve til informantane vil det avgjerande vere i kva grad dei opnar seg for meg og det heng igjen saman med truverde. Det er vanskeleg å *generalisere* funna utfrå eit såpass lite utval som sju informantar.

Analyse

I analysen av data frå studien var det barna si *stemme*, deira opplevingar og meiningar eg var ute etter. Det fins ulike analytiske tilnærmingar til eit kvalitativt datamateriale. Kvale og Brinkman hevdar at i kvalitativ intervjuforskning kan teorien som er knytt til det fenomenet som blir studert ta utgangspunkt i det innsamla intervjumaterialet (Kvale og Brinkman 2009; Dalen 2011). Dette er delvis gjort i min studie.

Som nemnt er fenomenologi mi tilnærming til materialet i denne studien. Mennesket si subjektive oppleving står sterkt i denne tilnærminga (Alvesson og Skjoldberg 2008), og nettopp det er eit viktig poeng i analysen av materialet.

Analysen har to utgangspunkt: for det første min hypotese eller førforståing som går ut på at krysskulturelle barn med ikkje-vestlege foreldre lever under oppvekstvilkår som skaper særlege utfordringar for deira identitetsdanning og vennskapsbygging. Dette med utgangspunkt i at kollektivistiske kulturar kan skape utfordringar for krysskulturelle familiar når dei skal tilpasse seg

ein individualistisk kultur (Kagitcibasi 1996), og at barna i desse familiane dermed kan oppleve utfordringar i relasjonsbygging med barn frå den nye kulturen. For det andre tek analysen utgangspunkt i det empiriske innhaldet i stoffet, det barna sjølve fortel frå eigne opplevingar med vennskapsbygging. Prosessen blir ein balanse mellom å presentere den enkelte si oppleving og å løfte fram samanfallande fokus frå materialet som til saman gjev brei innsikt.

Analysen starta allereie i intervjusituasjonen. Eg tok utgangspunkt i utsegn frå dei ulike barna som omhandla same tema. Desse utsegna vart notert under lydopptaka og under transkriberinga kom dei endå tydelegare fram. Utsegna vart så koda ved hjelp av fargekoder og sette saman i kategoriar. Her brukte eg tankekartmodellen (Buzan 2001).

I dette arbeidet såg eg at barna kunne legge ulike meiningar i same begrep, avhengig av *korleis* dei snakka om dei. I analyseprosessen måtte eg lytte meg fram til nyansane. Når barna snakka om begrepet *vennskap* kunne det vere knytt både til glede og entusiasme, – men til tider også til sårheit og skuffelse. Dette blir ulike kategoriar sjølv om barna kallar begge deler for vennskap.

Med bakgrunn i denne prosessen kom eg fram til tre hovudfunn som eg tek vidare i presentasjon og oppsummerande drøfting i denne artikkelen.

Funn

I tillegg til å trekke fram funn som understrekar kor viktig relasjon er for vennskap er det to andre tema i studien som fleirtalet av barna fokuserer på og som er knytt til vennskapsbygging. Desse to er betydninga av tilhøyrigheit og foreldra si rolle i barns vennskapsbygging. Eg startar med det siste sidan det var det mest overraskande funnet.

1. Foreldra si rolle i barns vennsbygging og barna si bekymring for foreldra sine relasjonar og dermed deira inkludering.

Dette vart sentrale tema under samtالene med barna, og for meg det mest overraskande funnet. *For det første* var barna sterkt opptatt av at foreldra deira og foreldra til dei andre barna som dei ynskte å bygge vennskap med skulle ha ein relasjon til kvarandre. Nokre av barna seier at utan at foreldra kjenner kvarandre er det ikkje grunnlag for tryggleik og ekte vennskap. Lala uttrykker det slik: «Utan at foreldra mine har kontakt med foreldra til vennane mine, så vil ikkje vi vere ekte venner...Foreldra må jo vite om kvarandre, for viss ikkje får eg ikkje besøke vennene mine, og då føler vi oss ikkje som ekte venner!»

Ho understrekar det med ei historie:

Det var julefest i barnehagen og dei hadde invitert alle foreldra og søskena i barnehagen. Før det byrja så var eg ute og kledde på meg kostyme. *Då eg kom inn igjen vart eg rett og slett lykkelig* for då satt mora mi og broren min ved sida av mora og søstra til Idun og mora mi sat og snakka med mora til Idun!

Intervjuar: *Kva tenkte du då?*

Lala: At dei fekk god kontakt og kunne vite mykje meir om kvarandre!

Eli 9 år som i samtala gjev uttrykk for at mor hennar er redd for at dotra skal bli kidnappa, seier dette om kor viktig det er at foreldra deltek i prosessen med vennsbygging:

Viss mamma mi og mamma til Emma ikkje kjenner kvarandre så blir mamma mi redd for kven ho gjev dotra si til når eg går på besøk til Emma. For då kjenner ho ikkje dei og då veit ho ikkje korleis dei kan

oppføre seg. Men no kjenner mamma mi mamma til Emma og då veit mamma korleis ho oppfører seg og då kan ho vere trygg.

For det andre viste fire av barna bekymring for foreldra si inkludering. Eg tek her med eit utsnitt av ei samtale. Under samtala kjem vi inn på at nyankomne foreldre og Lala seier at desse foreldra må få ekstra tid i barnehagen:

Intervjuar: *Kvifor trur du nyankomne foreldre treng meir tid enn andre foreldre?*

Lala: Fordi dei klarar eit anna språk, og dei forstår jo ikkje norsk! – og dei har absolutt komt no, korleis kan dei vite norsk? Det er ikkje berre hokus pokus og så veit du alt det norske! Det er ikkje berre hokus pokus å bli norsk!

Lala uttrykker også at ho føler på at foreldra blir gløymde:

For av og til så er det slik at foreldra våre, dei blir gløymde, og får ikkje så mykje kontakt med barnehagen, fordi dei andre har alt dei behøver. Men ikkje vi som kjem frå eit anna land fordi våre foreldre ikkje får vite det på sitt språk.

Og Yonas, 8 år, svarar slik når eg spør han om det er noko personale i barnehagen kan gjere for at det skal bli enklare for dei nytilflytta å gå på foreldremøte:

Ja, det kan no hende at dei kunne, – viss det er nokon som er naboar som går på same gruppa som skal på foreldremøte, så kan dei som jobbar der spørje om dei kan følgje dei, og vere med dei og forklare,... så slepp dei å gå åleine, så har dei nokon andre foreldre å gå ilag med ... Viss du ikkje har kontakt så er det ingen

du kan vere med og då blir du berre sitjande heime ...

Yonas bekymrar seg for mora sin manglande relasjon til andre, noko som fører til at ho då berre blir sitjande heime.

Andor, 7 år, seier medan vi går på veg til barnehagen: «Mamma mi ville ikkje gå til barnehagen før alle dei andre hadde levert ungane sine». Eg prøvar å få han til å utdjupe dette, men han svarar berre at «Det er slik våre foreldre har det. Det er ikkje godt!» Eli legg vekt på at så lenge mor hennar ikkje kjende dei andre foreldra så var ho berre heime. «Det var ikkje enkelt for henne stakkar...» seier Eli.

Gjennom desse samtalene med barna kom deira bekymring for foreldra fram. Samtidig gav dei uttrykk for kor viktig det er for eiga vennskspsbygging at foreldra kjenner til dei andre foreldra i barnegruppa.

2. Betydninga av relasjon i vennskspsbygging

Her blir det presentert utdrag av det barna legg vekt på når dei fortel om vener og vennskap eller mangel på vennskap. «Det viktigaste er vennskap» svarar Lala, 9 år, frå eit afrikansk land på spørsmålet om kva som er det viktigaste i barnehagen. Ho legg trykk på kvart ord når ho seier dette. Medan Lala går rundt i barnehagen der ho og den norsk-etniske venninna Idun vart kjende, snakkar Lala om at ho håpar vennskapet med venninna skal bli varig. For å oppsummere kva dette vennskapet betyr for Lala spør intervjuar mot slutten av samtala:

Kva ville du seie til Idun viss du skulle halde ei tale til henne?

Lala: At ho er god og snill, ein grei og morsom venn, og eg ville aldri nådd måla mine utan ho! Og at eg er gla for at vi har så god kontakt med foreldra hennar og at

eg er gla for at ho er min venn og at eg håpar at vi er venner for alltid!

Lala fortel ei historie som illustrerer verdien av vennskap:

Nokon gongar følttest det litt sårt, – for: kvi- for e ikkje mamma og pappa med meg i bassenget når dei andre får gå der? Men torsdagane fekk vi gå i bassenget med barnehagen, men eg var ikkje vant til å gå der, så eg var berre i det lille barnebassenget. Idun, venninna, ville ha meg med å hoppe frå ein-meteren i det store bassenget. Men eg sa «Idun, eg tørr ikkje», – men så skjønte Idun at eg skulle så gjerne ha gjort det, – og så berre hoppa ho utfor og heldt meg i handa og sa «kom» og så hoppa vi! Og eg tenkte: «Har eg klart det, eller er eg død?» Og då eg kom opp sa eg tusen takk til Idun og så gjorde vi det fleire gongar. Ho hjelpte meg rett og slett til å nå måla mine.

Nokre av barna nemner også det som kan gjere vennskspsbygging vanskeleg. Slik Patricia, 8 år, frå det afrikanske kontinentet uttrykker det når ho fortel at ho ikkje har så mange venner fordi relasjonen er vanskeleg og ho føler seg *annleis*:

Intervjuar: Veit du kva som gjer at du føler deg annleis?

Patricia: Fordi når eg ser på alle dei andre lyse folka så trur eg at eg er den einaste som er brun...

Intervjuar: Men kva gjer det med deg då, at du føler at du er den einaste som er brun?

Patricia: Då føler eg meg ensom...

3. Betydninga av tilhøyrighet i vennskspsbygging

Her blir det presentert utdrag av det barna legg vekt på når dei fortel om si oppleving av tilhøyrighet.

Viola, 9 år, frå eit land i tidlegare Sovjet, skil mellom tida før og etter at ho fekk tilhøyrigheit til dei andre barna. Ho fortel:

Eg var den einaste som snakka mitt språk først. Eg forstod ingenting og då var det ikkje vits i å seie noko heller. Eg sat der og såg på (peikar bort i kråa). Men eg fekk ikkje sitje i ro. Eg måtte vere med. Men eg var utanfor likevel.

Viola gjev uttrykk for at ho ikkje kjenner seg inkludert. Ho fortel vidare at når to andre barn som snakka same språket som henne starta i barnehagen, var det mykje enklare for henne å vere ein del av leiken.

Identitet og tilhøyrigheit blir markert som viktig for alle barna som er med i studien. Alle barna, så nær som eitt, gjev uttrykk for behov for å knytte seg til fleire identitetar (integrert plural identitet). Når barna i studien blir spurt om identitet eller tilhøyrigheit, om dei kjenner seg mest knytt til det norske eller til familien sin opphavskultur, svarar fire av barna at dei knyter seg til begge.

- Dei får ei sårbar rolle med omsorg for dei vaksne i omgjevnadane sine som dei opplever ikkje blir inkludert.

I ei samtale med Andor (sju år) der eg spør kva han svarar om nokon spør kvar han kjem frå, svarar han at han seier at han kjem frå både Afrika og Norge.

Intervjuar: Kva trur du dei andre ungane tenkjer om deg?

Andor: At eg er afrikansk, – og norsk.

Intervjuar: Kvifor det?

Andor: Fordi eg er brun. Men nokon kan vere brune og norske også!

Lala knyter tilhøyrigheita si opp mot språk

og kultur, men legg likevel vekt på integrert plural identitet og tilhøyrigheit, at ho opplever seg både som norsk og afrikansk.

Lala : Eg føler meg norsk, men eg er jo ikkje det frå starten, så eg er jo afrikansk også.

Intervjuar: Er det viktig for deg å ta vare på også det afrikanske?

Lala: Ja!

Intervjuar: Kvifor det?

Lala: Fordi språket og kulturen høyrer i hop! Og eg likar å vere norsk og afrikansk! Det er meg liksom! Det er forskjellige kulturar eg må vite om, ... det er gøy å vere frå eit anna land og kunne det norske også!

Patricia seier også at ho syns det er trasig at når folk snakkar nedsetjande om hennar opphavsland: «For av og til når dei snakkar om landet mitt så snakkar dei berre om krigen..»

Diskusjon

I denne studien spør eg om «Kva opplever krysskulturelle barn som viktig for vennskapsbygging med andre barn i barnehagen?» Ut frå dei funna eg har presentert ovanfor vil eg no drøfte dette spørsmålet i tilknytning til teorien som er knytt opp til studien.

Vennskapsbygging og foreldra si rolle

Barna i studien er opptekne av to perspektiv. Det eine er bygging av eigne vennskapsrelasjonar. Det andre er betydninga av foreldra sin sosiale tilknytning og deira kontakt med andre foreldre, med barnehagen og samfunnet generelt og vidare kva dette har av betydning for barna si vennskapsbygging. Barna ser ut til å setje dette i samanheng med eiga vennskapsbygging. Som nemnt

var dette det mest overraskande funnet i studien. Her viser barna til ulike forklaringsgrar. Eit av barna relaterer dette til utrygghet. Eli frå tidlegare Sovjet fortel at både ho og mora er redde for kidnapping. Tenkjer vi oss eit barn i ein flyktingsituasjon er det ikkje så vanskeleg å førestille seg kva psykologisk stress det kan føre med seg som kan vidareførast i det nye landet. Fire av barna i studien snakkar om kor viktig det er at deira foreldre kjenner og har god kontakt med foreldra til venene eller potensielle vener. Dette ser eg i samband med Zachrisen (2015) sitt forslag om å supplere Allport mfl. (1979) sin kontakthypotese med det femte vilkåret: å trekke foreldra inn i arbeidet med bygging av interetniske vennskap.

Lala svarte kjapt på spørsmålet om kva som er det viktigaste i barnehagen: *Vennskap*. Sidan understrekar ho at *ekte vennskap* berre kan oppstå viss foreldra hennar kjenner foreldra til venene hennar. Dette fokuset blir i liten grad løfta fram i faglitteratur om vennskap. Øksnes og Greve (2015) viser til den metodologiske utfordringa i studiar av barns vennskap: Korleis kan vi som vaksne forstå korleis det er å vere liten og ha venner i barnehagen? Ei ekstra utfordring vil vere knytt til korleis krysskulturelle barn opplever foreldra si tilknytning til barnehage og samfunn.

Vennskap i barnehagen er eit viktig tema, – men barna i studien legg også vekt på korleis vennskap og relasjonar kan byggast slik at dei kan dra nytte av det også *utanom* barnehagen. Slik eg tolkar det uttrykker barna i studien eit behov for samband mellom livet dei lever i barnehagen, livet dei lever i heimen og livet dei etter kvart lever utanfor både heim og barnehage.

Barna uttrykker omsorg for foreldra sine, men også bekymring. Det stoppa ikkje med at barna var opptekne av foreldra si rolle i

deira eiga vennsbygging, men dei var også bekymra for foreldra sin manglande kjennskap til barna sin barnehage og til samfunnet elles. Gjennom samtalene med barna kom det fram ei side ved livet i det nye tilværet etter landebyte: det eg vil kalle barna si bekymring for foreldra si inkludering eller manglande inkludering. Fire av barna uttalar dette ganske tydeleg i samtalene når dei snakkar om kor vanskeleg det er for foreldra å finne seg til rette. Ikkje berre som foreldre i barnehagen, men som deltakarar i vaksenmiljøet i landet dei er flytta til. For mange av desse foreldra kan det vere vanskeleg å finne seg til rette i ein kultur som er prega av individualisme (Kagitcibasi 1996, 2007). Menneske som før var vande til å møtast på gata utanfor huset, eller på tunet i husklynga i landsbyen, blir no berre sitjande heime, slik Yonas beskriv situasjonen til mor. Som Berry hevdar kan barn og foreldre bevege seg lenger og lenger frå kvarandre fordi foreldregenerasjonen sine opprinnelege kulturverdiar og haldningar misser sitt preg når borna deira etter kvart identifiserer seg meir og meir med verdiane som gjeld i landet dei er komne til (Berry mfl. 2002). Den relasjonsbresten som kan oppstå mellom foreldre og barn i den samband, kan minskast ved at dei krysskulturelle foreldra får kontakt med andre foreldre og slik også større kjennskap til det norske samfunnet. Som Eli uttrykker det: «Men no kjenner mamma mi mamma til Emma og då veit mamma korleis ho oppfører seg og då kan ho vere trygg.»

Pope (2009) legg vekt på at fellesskap må byggast mellom likeverdige partar. Barna uttrykker at dei ber på eit tungt ansvar. Dei får ei sårbar rolle med omsorg for dei vaksne i omgjevnadane sine som dei opplever ikkje blir inkludert. Slik Andor uttrykker det når han fortel at mora ikkje likte å levere han i barnehagen før ho var sikker på at dei

andre foreldra hadde levert: «Det er slik våre foreldre har det. Det er ikkje godt!» Eit viktig tema er korleis det vil prege eit barn å vekse opp med bekymring for foreldra sine relasjonar og nettverk. Særleg når barna også opplever det som ei utfordring for deira vennsbygging.

Tilhøyrighet – plural tilhøyrighet og relasjonar som kan føre til inkludering og vennsbygging

Temaet relasjon ligg implisitt i barna sine uttalelsar i datamateriale sjølv om dei ikkje brukar begrepet. Men ofte er det bunde opp til innfallsvinklar som knytter seg til tilhøyrighet.

I materialet til denne artikkelen er relasjon aktuelt i fleire dimensjonar: relasjonen barna seg imellom og relasjonen foreldra imellom. Mellom desse to kjem relasjonen mellom barn og foreldre. I tillegg kjem foreldra sin relasjon til barnehagen og til det norske samfunnet.

Barna i studien nemner fleire gongar kor viktig det er for dei å både kunne vere seg sjølv og kunne identifisere seg med familien sin samtidig som dei får identifisere seg som norske og bygge vennskap ut frå det. Andor seier i løpet av samtala at «nokon kan vere brune og norske også» (Se tidlegare). Lala opplever det som «gøy å vere frå eit anna land og kunne det norske også» (s. 13). Østberg kallar dette *integrert plural identitet* (2003: 101) der barnet sjølv er ein viktig aktør og der identitet eller tilhøyrighet er ein dynamisk prosess og ikkje ein statisk storleik.

Nokre av barna viser såre følelsar i forhold til tilhøyrighet og kva dei andre borna tenkjer om det. Hudfarge og opphavsland med krigshistorie er eksempel på utfordringar barna nemner (jmf. Patricia, se tidlegare), der hennar opphav er kopla til negative kjensler som knytter seg til krigen.

For Patricia er opphavslandet hennar meir enn krig. Pope (2009) set fokus på kor viktig det er for eit menneske at bakgrunn og erfaringar ikkje blir tilslørt. Såre kjensler kan også koplast til tradisjonar. Lala uttrykker at det er litt sårt at ho ikkje får gå i bassenget saman med foreldra når alle dei andre barna får gå der. Når så ei venninne i barnehagetida oppmuntrar henne til å våge det ho sjølv vågar, gjer det Lala stolt og glad.

Arbeid med relasjonar er eit basisfelt i barnehagen og grunnlag for vennsbygging. Det dreiar seg ikkje om eit anten- eller, men om eit både-og når det gjeld å forstå individet i relasjon hevdar Schibbye (2009). Når Patricia snakkar om den vanskelege relasjonen, er det knytt opp til at ho er brun. Dei andre rundt henne er lyse, og ho kjenner seg utanfor som den einaste som er brun. Korleis ser Patricia på seg sjølv? I denne fasen ser ho kanskje fyrst og fremst at ho er brun, og ho ser det opp mot det bakteppet at dei som er rundt henne er lyse. Ein av hennar identitetsmarkørar, at ho er brun, skil seg frå dei andre i gruppa. Dermed fortonar ho seg kanskje som enno brunare i sitt eige spegelbilde. Ho trur ho er den einaste som er brun. Ho brukar også begrepet «trur», ikkje «veit». Ho markerer at det er dette som er hennar *oppleving*. Og ho opplever dette einsamt. Det er ikkje berre bekymringslaust å følge den tankerekka vidare. Det er relevant å reflektere over kva som kan skje med barnet sin identitet og tilhøyrighet når det har slike tankar om seg sjølv, og korleis det vil påvirke mulegheitene for vennsbygging.

Lala fortel at ho og venninna føler seg som ekte venner og håpar at dei skal vere vener for alltid. Det handlar om barn som bygger relasjon og vennskap på tvers av kultur og hudfarge. Å få hjelp av ein ven til å meistre det dei andre meistarar, t.d. i bassenget, kan gje grobott for sosial tilhøyrig-

heit og utvikling av det Lala kallar ekte vennskap.

Tilhøyrighet og relasjon er fundamentale grunnsteinar i vennsapsbyggearbeidet. Det er viktig at desse får den tyngde dei fortener og at barna sjølve får høve til å legge desse grunnsteinane på plass slik dei ønskjer. Den multiple tilhøyrigheita er av stor betyding for Lala når ho seier: «Eg likar å vere norsk og afrikansk! Det er meg liksom!»

Avsluttande kommentar

I studien ser vi at barna sjølve prøvar å få livet i barnehagen og vennsapsbygging med barn til å henge saman med livet i familien. Dei fleste menneske er avhengig av å sjå samanhengar mellom dei ulike arenaane der livet utspelar seg. Dette gjeld ikkje minst barn som har gjort landebyte og som skal tilpasse seg eit nytt liv i eit land der terrenget er nytt og kartet er ukjent.

Studien viser at barn har evne til å utkrystallisere det dei syns er viktig for dei når dei får høve til å uttale seg. Like fullt er det forskaren som har ansvaret for å forvalte barna sine bidrag og formidle deira opplevingar vidare. Fire av barna i denne studien kom såpass ofte inn på samanhengen mellom eiga vennsapsbygging og foreldra si rolle at det måtte bli eit av hovudfokusa i bearbeidinga av materialet. At vennsapsbygging skulle ha så sterk tilknytning til

foreldra og deira medverknad opna nye perspektiv i mine tankar om mangfaldsarbeid i barnehage og samfunn. Det ligg eit ansvar i å bringe dette perspektivet vidare frå krysskulturelle barn til det offentlege rom. Inkluderingsarbeid i barnehagen omfattar ifølgje denne studien at ein har eit fokus på heile familien.

Barnehagen har medansvar for å legge til rette for utvikling av integrert plural identitet og tilhøyrighet. Dersom personale stadig minner barnet på at det har sitt opphav i ein annan kultur og dermed skaper skiljeliner, kan det seinke inkluderingsprosessen. Det same gjeld om barnet ikkje finn gjenklang for sitt opphav i form av bilde, språk, konkretar og artefakter. Her trengs balanse. Og ikkje minst at det blir utvikla ein atmosfære der barnet sjølv får velje si tilhøyrighet.

Materialet i denne studien gjev grunn til å vere bevisst på korleis individualistisk vestleg tankegang kan forme vårt normalitetsbegrep. Barna i undersøkinga viser også til kor viktig det er å sjå barn og vaksne i samheng i samband med barns vennsapsbygging.

Lala får den siste replikken når ho konkluderer med at ekte vennskap strekker seg utover barnehagegjerdet i tid og rom: «Foreldra må jo vite om kvarandre, for viss ikkje får eg ikkje besøke vennane mine, og då føler vi oss ikkje som *ekte venner*!»

Notar

¹ NAFO: Nasjonalt senter for flerspråklig opplæring.

Litteratur

- Allport, G.W., Clark, K. og Pettigrew, T. 1979. *The Nature of Prejudice*. New York: Basic Books.
- Alvesson, M. og Skjöldberg, K. 2008 *Talking och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvestad, T. 2015. Forhandling, relasjon og interaksjon i yngre barns vennskap. I: Øksnes, M. og Greve, A. red. 2015. *Vennskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 82–100.

- Andersen, C. E., Engen, T.O., Gitz-Johansen, T. 2011. *Den flerkulturelle barnehagen i rurale områder: Nasjonal surveyundersøkelse om minoritetsspråklige barn i barnehager utenfor de store byene*. Høyskolen i Hedemark.
- Becher, A. A. 2006. *Flerstemmig mangfold: samarbeid med minoritetsforeldre*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Befring, E. 2007. *Forskinsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Samlaget.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H. og Dasen, P. R. 2002. *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications* (2. utg.). NewYork: Cambridge University Press.
- Berger, P. L. og Luckmann, T. 2000 *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bleka, M., Gjervan, M. og Svolsbu, G. 2010. *Rapport på NAFOs kompetansetiltaksprosjekt for barnehageansatte 2009–10*.
- Borge, A.I. H. 2009. *Vennskap*. Skolepsykologi nr 4, 2009.
- Bundgaard, H. og Gulløv, E. 2008. *Forskel og fællesskab: Minoritetsbarn i daginstitution*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Buzan, T. 2001 *Bruk hodet enda bedre!* Oslo: Hilt og Hansteen.
- Dalen, M. 2011 *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, B. og Winger, N. 2003. *Fra barns synsvinkel: intervju med barn – metodiske og etiskerefleksjoner*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Eriksen, T. H. red. 2001. *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug. <https://flyktninghjelpen.no/> Lasta ned 20.06.2016.
- Greve, A. 2008. *Ulike strategier for resultatpresentasjon av fenomenologiske barnehagepedagogiske observasjonsstudier*. *Barn* 4: 63–76.
- Greve, A. 2015. Vennskapsbegrepet. I: Øksnes, M. og Greve, A. red. *Vennskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 41–57.
- Hall, S., Held, D. og McGrew, A. 1992. *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press.
- Kagitcibasi, C. 1996. *Family and Human Development across Cultures. A View from the Other Side*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Kagitcibasi, C. 2007. *Family, Self and Human Development across Cultures: Theory and Applications*. 2. Utg. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kunnskapsdepartementet 2005 *Lov om barnehager (barnehageloven)* <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64> Lasta ned 05.03.2016.
- Kunnskapsdepartementet 2011. *Rammeplan for innholdet i og oppgåvene til barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lopez, K.A. og Willis, D.G. 2004. Descriptive versus interpretive phenomenology: their contributions to nursing knowledge. *Qual Health Res*. 14(5): 726–35.
- Moss, D. 2010. Memory, space and time: Researching children's lives. *Childhood* 17(4): 530–544. <http://dx.doi.org/10.1177/0907568209345611> Lasta ned 05.03.16.
- Nsamenang, A. B. 1992. *Human Development in Cultural Context. A Third World Perspective*. Newbury Park London New Delhi: Sage Publications.
- Pope, L.A. 2009. Den monokulturelle barnehagediskursen. I: Fajerson, K.E., Karlsson, E., Becher, A.A. og Otterstad, A.M. *Grip sjansene! Profesjonskompetanse, barn og kulturelt mangfold*. Oslo: Cappelen, akademisk forlag.
- Salole, L. 2013. *Krysskulturelle barn og unge: om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Schibbye, A.-L. L. 2009. *Relasjoner: et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Taguchi, H. L. 2004. *In på bara benet: en introduktion til feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS förlag.
- Thorstenson-Ed, T. 2007. Children's life paths through preschool and school. Letting youths talk about their childhood – theoretical and methodological conclusions. *Childhood* 14(1): 47-66. <http://dx.doi.org/10.1177/0907568207072527> Lasta ned 08.09.15.
- Vilby, K. 1997 *Den globale reisen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Winger, N. og Eide, B. 2015. «Nytråkk» i gamle spor. Retrospektivt blikk på hverdagslivet i en småbarnsgruppe. *Nordisk barnehageforskning* 9(4) 1–22, file:///C:/Users/Downloads/688-3970-2-PB%20(3).pdf Lasta ned 03.09.16.
- Zachrisen, B. 2015. *Like muligheter i lek? Interetniske møter i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øksnes, M. og Greve, A. 2015 *Vennskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Østberg, S. 2003. *Muslim i Norge: Religion og hverdagsliv blant unge norskpakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gunnhild Bergset er høgskulelektor i pedagogikk ved barnehagelærerutdanninga på Høgskulen i Volda. Ho har lang erfaring frå arbeid i barnehage. Interessefeltet innan forskning er arbeid med kulturelt mangfald i barnehagen.

Gunnhild Bergset, Institutt for pedagogikk, Høgskulen i Volda, Postboks 500, NO-6101 Volda, Norge.
E-mail: gunnhild.bergset@hivolda.no